

De zaak van Van de Kolk tegen Nederland

Mr. Th.O.M. Dieben & mr. S.F.W. van 't Hullenaar, datum 06-06-2019

Datum

06-06-2019

Auteur

Mr. Th.O.M. Dieben & mr. S.F.W. van 't Hullenaar^[2]

Folio weergave

[Download gedrukte versie \(PDF\)](#)

JCDI

JCDI:ADS57873:1

Vakgebied(en)

Strafrecht algemeen (V)

Materieel strafrecht / Delicten Wetboek van Strafrecht

Materieel strafrecht / Sancties

Strafprocesrecht / Terechtzitting en beslissingsmodel

Strafprocesrecht / Voorfase

Materieel strafrecht (V)

Internationaal strafrecht / Europees strafrecht en strafprocesrecht

Materieel strafrecht / Algemeen

Op 28 mei 2019 wees het EHRM arrest in de zaak *Van de Kolk/Nederland*.^[1] Het EHRM oordeelde dat het bewijstechnisch belastende politieverhoor van Van de Kolk in het jaar 2009 afgenomen buiten aanwezigheid van een advocaat, een schending van art. 6 EVRM oplevert met als gevolg dat van een eerlijk proces niet gesproken kan worden. Saillant detail daarbij is dat het EHRM uitspraak doet met slechts drie rechters in een zogenoemd "Committee Judgement". Deze "politierechter"-samenstelling van het EHRM wordt louter toegepast in zaken waarin de onderliggende vraag van de zaak "reeds behoort tot de vaste rechtspraak van het Hof" (vgl. art. 28 EVRM).

1. Inleiding

Niettegenstaande de daaraan voorafgaande conclusie van A-G Spronken van 26 november 2013, oordeelde de Hoge Raad in zijn arrest van 1 april 2014 dat uit de rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) niet kan worden afgeleid dat uit art. 6 EVRM zonder meer een recht op verhoorbijstand tijdens een politieverhoor voortvloeit.^[3] Op die uitspraak is door een aantal rechtsgeleerden stevige kritiek geuit.^[4] Dit geldt ook voor de uitspraak van de Hoge Raad van 22 december 2015^[5] waarin de Hoge Raad bepaalde dat een verdachte vanaf 22 december 2015 recht heeft op verhoorbijstand, zonder overigens te duiden waar de Hoge Raad dat recht op heeft gebaseerd.^[6]

2. Ibrahim

Verwijzend naar die kritiek en nieuwe EHRM-rechtspraak is een aantal malen geprobeerd de Hoge Raad op dit punt te doen omgaan, in die zin dat de Hoge Raad is gevraagd te erkennen dat ook de verdachte die vóór 22 december 2015 als verdachte werd gehoord het recht had op verhoorbijstand omdat zulks, behoudens klemmende redenen, wel degelijk voortvloeit uit art. 6 EVRM en de daarop gebaseerde rechtspraak van het EHRM. Het mocht niet baten.^[7] Dat is opmerkelijk, omdat de Hoge Raad zelfs na het *Ibrahim*-arrest^[8] van de Grote Kamer van het EHRM bleef volhouden dat aan art. 6 EVRM geen aanspraak op verhoorbijstand kon worden ontleend, terwijl het EHRM in *Ibrahim* expliciet overwoog dat het recht op juridische bijstand volgens het Europees recht het recht op "the lawyer to be present during questioning" omvat, welk recht in de EU-Richtlijn 2013/48 is opgenomen en voortvloeit uit onder meer artikel 6 EVRM "as interpreted by this Court".^[9] Het EHRM gaf daarmee een beschrijving van het in het Europese recht verankerde recht op bijstand van een advocaat dat mede omvat het recht op verhoorbijstand zoals 'this Court' (het EHRM) dat recht afleidt uit art. 6 EVRM. Anders dan de noot van Van Kempen^[10] onder het *Ibrahim*-arrest doet voorkomen, te weten dat het EHRM geen helderheid wil geven in deze al zo langlopende discussie over de vraag of het recht op verhoorbijstand rechtstreeks voortvloeit uit art. 6 EVRM, heeft het EHRM zich daarover in *Ibrahim* – maar ook al eerder (zie hieronder) – naar onze mening derhalve wel degelijk ondubbelzinnig uitgesproken.

3. Beuze

Op 9 november 2018 verscheen het *Beuze*-arrest van de Grote Kamer van het EHRM.¹¹¹ Beuze was onder meer veroordeeld voor de moord op zijn ex-vriendin. Beuze's recht op toegang tot een advocaat was door de Belgische autoriteiten ingeperkt. Hij werd tijdens zijn voorarrest in de jaren 2007 en 2008 ondervraagd zonder (de mogelijkheid tot) raadpleging van een advocaat voorafgaand aan die verhoren. Ook was het recht op bijstand van een advocaat tijdens de politieverhoren niet gewaarborgd. In de loop van het daaropvolgende gerechtelijke onderzoek was evenmin een advocaat bij de verhoren of andere opsporingshandelingen aanwezig. Net als in het *Ibrahim*-arrest overweegt de Grote Kamer van het EHRM in het *Beuze*-arrest dat, volgens Europees recht, het recht op juridische bijstand mede het recht omvat op "*the lawyer to be present during questioning*". Nadat het EHRM zich in de zaak *Ibrahim* daarover al, in gelijklopende zin, ondubbelzinnig had uitgesproken wordt dit door het EHRM in de *Beuze*-zaak dus nog eens herhaald. Het EHRM verwijst daarbij ook naar een veelvoud aan eerdere uitspraken, waaronder de uitspraken in *Brusco*¹¹² en *Sebalj*¹¹³. Dat is opvallend omdat juist met een beroep op deze uitspraken eerder al tevergeefs was geprobeerd de Hoge Raad op andere gedachten te brengen.¹¹⁴ Wat daar ook van zij, zelfs na de uitspraak van de Grote Kamer in *Beuze* hield de Hoge Raad voet bij stuk, getuige zijn arrest van 12 maart 2019, ECLI:NL:HR:2019:341, *NJ* 2019/132. Bij die stand van zaken was het een kwestie van tijd voor het Straatsburgse hof zich over een Nederlandse *Salduz* zaak zou moeten gaan buigen.

4. Van de Kolk

Die "Nederlandse" uitspraak kwam uiteindelijk op 28 mei 2019 in de zaak *Van de Kolk*.¹¹⁵ Van de Kolk werd op 19 augustus 2009 gearresteerd op verdenking van het verspreiden van kinderpornografie (drie foto's van een 16-jarig meisje) in april van dat jaar. Hem werd medegedeeld dat hij recht had op raadpleging van een advocaat. Tijdens het zogeheten sociale verhoor arriveerde de raadsman van Van de Kolk. Het verhoor werd stil gelegd om Van de Kolk in de gelegenheid te stellen in overleg te treden met zijn raadsman. Op 20 augustus 2009 werd Van de Kolk tweemaal inhoudelijk gehoord. Bij het begin van het eerste inhoudelijke verhoor verklaarde Van de Kolk dat hij er de voorkeur aan zou geven zijn advocaat bij het verhoor aanwezig te laten zijn. Hij kreeg te horen dat dit niet mogelijk was. Op 21 augustus 2009 volgde het derde en laatste inhoudelijke verhoor zonder de bijstand van een advocaat. Van de Kolk beantwoordde in alle verhoren de aan hem gestelde vragen. Eén van de verhoren van 20 augustus 2009 is door het Gerechtshof Den Haag tegen Van de Kolk voor het bewijs gebruikt. Het daartegen ingestelde cassatieberoep – waarin ook werd geklaagd over het ontbreken van verhoorbijstand – werd door de Hoge Raad verworpen.¹¹⁶ Van de Kolk stapt daarop naar het EHRM.

Het EHRM communiceert Van de Kolk's klacht op 17 december 2015 aan de Nederlandse regering voor een reactie. Kennelijk zag die de bui al hangen want enkele maanden later besluit Nederland eenzijdig – middels een zogenoemde "unilateral declaration" – te erkennen dat Van de Kolk's klacht gegrond is. Normaal gesproken is daarmee de kous af en wordt de zaak door het EHRM van de rol geschrapt. Er is dan immers geen geschil meer tussen partijen waar het EHRM zich over dient te buigen.¹¹⁷ Dat de klacht van Van de Kolk niet ook via deze achteruitgang de EHRM-procedure verlaat is vooral te danken aan de vasthoudendheid van (de advocaat van) Van de Kolk en de nadruk die het EHRM legt op de mogelijkheid van volledig rechtsherstel (*restitutio in integrum*) bij een gegronde klacht. Volgens Van de Kolk wordt door de *unilateral declaration* de weg naar herziening van zijn zaak afgesloten nu art. 457, lid 1 onder b Sv expliciet spreekt van "*een uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waarin is vastgesteld dat het [EVRM] is geschonden*". Als de zaak van de rol wordt geschrapt is, aldus Van de Kolk, geen sprake van een "uitspraak" ("judgement") maar een "beslissing" ("decision") terwijl ook niet door het EHRM is vastgesteld dat zijn EVRM-rechten zijn geschonden (het EHRM stelt immers vast dat het niet meer nodig is dat het een uitspraak doet). Het EHRM volgt Van de Kolk in dit betoog en verwerpt het verzoek van de Nederlandse regering om de zaak van de rol te schrappen:

"[I]n the Netherlands, the possibility to apply for reopening of domestic proceedings following [...] a strike-out decision is not provided for by law and therefore not assured to the same extent as it is following a judgment in which the Court has found a violation of the Convention."¹¹⁸

Het EHRM besluit de zaak vervolgens echter aan te houden in afwachting van de uitspraak van de Grote Kamer in *Beuze*. Vermoedelijk omdat het EHRM zich in die zaak zou gaan buigen over de vraag of het bestaan van een systematische beperking van (een onderdeel van) het recht op toegang tot een advocaat – zoals in België maar ook in Nederland – reeds voldoende is voor een schending van art. 6 EVRM of dat alsnog een beoordeling van de procedure als geheel dient plaats te vinden.¹¹⁹

Zoals hiervoor gezegd: het EHRM deed op 9 november 2018 uitspraak in *Beuze*. Enkele maanden later, op 28 mei 2019, is (eindelijk) ook Van de Kolk aan de beurt. Het EHRM – en dat mag eigenlijk geen verrassing meer heten gelet op het voorgaande – is snel klaar met de klacht en verklaart deze unaniem gegrond. Saillant detail daarbij is dat het uitspraak doet met slechts drie rechters in een zogenoemd "Committee Judgement". Deze "politierechter"-samenstelling van het EHRM

wordt louter toegepast in zaken waarin de onderliggende vraag van de zaak “*reeds behoort tot de vaste rechtspraak van het Hof*” (vgl. art. 28 EVRM).¹²⁰ Kortom: volgens het EHRM was de klacht van Van de Kolk ‘zo klaar als een klontje’. Desalniettemin zijn de overwegingen in de uitspraak interessant en van belang voor de Nederlandse rechtspraak:

“30.

Applying those principles to the present case, the Court observes at the outset that it is not in dispute that, having been arrested on suspicion of distribution of child pornography and finding himself in police custody, the applicant was charged with a criminal offence within the meaning of Article 6 § 3 of the Convention (see *Ibrahim and Others*, cited above, § 249, and *Simeonovi*, cited above, §§ 110-11, and the case-law cited therein). As such, the guarantees laid down in Articles 6 §§ 1 and 3 (c) as interpreted by the Court entailed that he had, inter alia, a right to be assisted by a lawyer during police interviews (see *Beuze*, cited above, §§ 133-34), unless there were compelling reasons to restrict that right (see *Beuze*, cited above, §§ 142-43).

(...)

32.

The Court notes that when the applicant at the start of the police interview on 20 August 2009 indicated that he wished to be assisted by his lawyer, he was told that that was not possible (see paragraph 9 above). The Court does not discern from the material in the case file that there were any compelling reasons for the restriction of the applicant’s rights. Rather, it would appear that the only reason not to allow the applicant’s lawyer to be present at the interview was the fact that at the relevant time there was no right in the Netherlands providing for legal assistance during police questioning to adult suspects (see paragraphs 17-18 above). The Court has previously held that such a general and mandatory restriction on the right to be assisted by a lawyer during the pre-trial phase of criminal proceedings does not constitute a compelling reason (see *Salduz*, cited above, § 56, and *Beuze*, cited above, §§ 138 and 142).

33.

Whilst the absence of compelling reasons does not lead in itself to a finding of a violation of Article 6 (see *Ibrahim and Others*, cited above, § 262), such absence weighs heavily in the balance when assessing the overall fairness of the criminal proceedings and may tip the balance towards finding a violation. The burden of proof falls on the Government, which must demonstrate convincingly why, exceptionally and in the specific circumstances of the case, the overall fairness of the criminal proceedings was not irretrievably prejudiced by the restriction on access to a lawyer (see *Ibrahim and Others*, cited above, § 265, and *Beuze*, cited above, § 165).

34.

In the present case the Government have not advanced any argument in substantiation of a claim that the applicant nevertheless had a fair trial. That being the case, the Court considers that the aforementioned burden of proof has not been discharged, a finding which is sufficient to enable it to conclude that the failure to allow the applicant to be assisted by his lawyer during the police interviews on 20 August 2009 rendered the proceedings as a whole unfair. There has accordingly been a violation of Article 6 §§ 1 and 3 (c) of the Convention.”

Met andere woorden: het bewijstechnisch belastende politieverhoor van Van de Kolk van 20 augustus 2009, afgenomen buiten aanwezigheid van een advocaat, levert een schending van art. 6 EVRM met als gevolg dat van een eerlijk proces niet gesproken kan worden. Het Hof overweegt hiertoe nog eens uitdrukkelijk, onder verwijzing naar *Salduz* en *Beuze*, dat Van de Kolk, verdacht van verspreiding van kinderpornografie en zich in een politiecel bevindend, werd beschuldigd van een strafbaar feit in de zin art. 6 EVRM waardoor hij, nu geen sprake was van dwingende redenen die tot beperking van zijn rechten aanleiding zouden kunnen geven, onder meer het recht had om door een advocaat te worden bijgestaan tijdens zijn politieverhoor.

5. Hoe nu verder?

Het voorgaande betekent onzes inziens allereerst dat de Hoge Raad aan zet is en “om” moet. Er kon al geen discussie meer over bestaan en nu al helemaal niet meer: ook voor 22 december 2015 hadden verdachten recht op verhoorbijstand. Dat betekent ook dat raadslieden die worden geconfronteerd met een geval waarin hun cliënt zonder verhoorbijstand van een advocaat door de politie is gehoord omtrent de verdenking van het plegen van een strafbaar feit waarop gevangenisstraf staat, onder verwijzing naar *Ibrahim/Beuze/Van de Kolk* een rechtstreeks beroep dienen te doen op de bescherming van art. 6 EVRM, in die zin dat het recht op een eerlijk proces is geschonden vanwege het feit dat de verdachte in kwestie niet het recht op “the access to a lawyer” heeft gehad in de hiervoor bedoelde zin. En, heel belangrijk, ongeacht de datum waarop dat verhoor is afgenomen. Dat laatste is dan ook “de winst” van *Van de Kolk*. Let wel: een

dergelijk verweer zal bij de feitenrechter (eerste aanleg en/of hoger beroep) moeten worden voorgedragen omdat de Hoge Raad niet duldt dat dit voor het eerst in cassatie wordt aangevoerd.^[21]

Aan het voorgaande moet nog het volgende worden toegevoegd. Het EHRM heeft in *Ibrahim* bepaald (en in *Beuze* herhaald) dat bij schending van het recht op consultatiebijstand en/of het recht op verhoorbijstand er (behoudens dwingende redenen om die rechten te blokkeren) in beginsel sprake is van een schending van het recht op een eerlijk proces, tenzij de overheid kan bewijzen dat in een uitzonderlijk geval de procedure als geheel toch eerlijk is geweest.^[22] Het EHRM noemt daarbij een tiental factoren die in aanmerking kunnen worden genomen. Uit post-*Ibrahim* uitspraken van het EHRM blijkt onzes inziens dat bij de weging van deze factoren ook van groot belang is de positie die de betreffende – in strijd met het recht op verhoorbijstand (dan wel consultatiebijstand) verkregen – verklaring heeft in de bewijsconstructie. Met andere woorden: is bijvoorbeeld een veroordeling in belangrijke mate gestoeld op die bekennende verklaring terwijl er geen verhoorbijstand is geboden, dan zal een schending van art. 6 EVRM worden aangenomen (en dient bewijsuitsluiting te volgen). Andere door het EHRM genoemde factoren, zoals de persoon van de verdachte, de ernst van het feit en de professionaliteit van de rechtspraak lijken in zo'n geval minder van belang.^[23]

6. Vergelijking met Doyle

In de zaak *Van de Kolk* heeft het Hof de hiervoor besproken *Ibrahim*-factoren niet langsgelopen omdat de Nederlandse regering geen argumenten had aangedragen ter onderbouwing van de stelling dat, ondanks de schending van het recht op verhoorbijstand in 2009, toch sprake was geweest van een eerlijk proces. Het EHRM komt daardoor direct uit bij het uitgangspunt dat bij een schending van het recht op verhoorbijstand de procedure als geheel oneerlijk is geweest.

In bijvoorbeeld de recente zaak *Doyle* lag dat anders.^[24] In die zaak was door de Ierse regering wel het standpunt ingenomen dat de procedure als geheel eerlijk was geweest. Het EHRM kwam na toepassing van de *Ibrahim*-test tot hetzelfde oordeel. Daarbij lijkt voor het EHRM doorslaggevend te zijn geweest dat de veroordeling niet alleen was gebaseerd op de verklaring van Doyle maar ook op “significant” onafhankelijk ander bewijs waaronder forensisch bewijs en verklaringen van derden die Doyle hadden horen zeggen dat hij de moord had uitgevoerd. Bovendien had Doyle ondanks de afwezigheid van zijn raadsman tijdens de politieverhoren wel meermaals (telefonisch) bijstand van een raadsman gehad voorafgaand aan en tussen de politieverhoren in. In het bijzonder had Doyle *tijdens* het verhoor waarin hij uiteindelijk een bekentenis aflegde eerst nog contact gehad met zijn raadsman alvorens te bekennen.^[25] Tot slot achtte het EHRM van groot belang dat de verhoren audiovisueel waren opgenomen hetgeen een belangrijke waarborg vormt tegen pressie en mishandeling door de politie. Juist het voorkomen hiervan is een van de redenen dat een advocaat bij de verhoren aanwezig moet zijn, aldus het EHRM.^[26]

De conclusie is dat in uitzonderlijke gevallen een verklaring die is verkregen in strijd met het recht op verhoorbijstand toch tot het bewijs kan worden gebezigd. De vraag is of dergelijke uitzonderlijke omstandigheden zich vaak zullen voordoen in Nederlandse zaken. Wij betwijfelen dat, in ieder geval voor de doorsnee strafzaak. Daarnaast is het ook maar de vraag wat het gebruik van de verklaring voor het bewijs in dergelijke zaken nou werkelijk toevoegde aan de bewijsconstructie. Het gaat stuk voor stuk om zaken waarin – naar Nederlandse maatstaven – het bewijs ook rond was geweest zonder de bekennende verklaring. Wat daar ook van zij, de Nederlandse strafrechter die een in strijd met het recht op verhoorbijstand afgelegde verklaring tot het bewijs wil bezigen doet er goed aan dit uitgebreid te motiveren aan de hand van de *Ibrahim*-factoren. Het is principieel niet aan de verdediging de rechter van het tegendeel te overtuigen. De plicht om te motiveren dat de procedure als geheel toch eerlijk was rust volgens het EHRM immers op de autoriteiten en niet op de verdachte. Zwijgen deze autoriteiten dan is het EHRM snel klaar, zo leert ons *Van de Kolk*.

7. Uitleiding

Vanuit het perspectief van de verdediging valt het overigens te betreuren dat het EHRM met *Ibrahim* de hiervoor besproken “tweestaps-test” heeft ingevoerd, omdat hiermee afstand is genomen van de “Salduz-lijn” die, vanwege het fundamentele en mensenrechtelijke karakter van het recht op bijstand van een advocaat voor een verdachte, uitging van een automatische vaststelling van een inbreuk op art. 6 EVRM wegens het ontbreken van dwingende redenen om de beperkingen van het recht van de verdachte op toegang tot een advocaat te rechtvaardigen. Daar zullen we het helaas mee moeten doen, ook al biedt *Van de Kolk* ons nieuwe helderheid.

Voetnoten

[1]

EHRM 28 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0528JUD002319215 (*Van de Kolk/Nederland*).

[\[2\]](#)

Mr. Th.O.M. (Thom) Dieben is advocaat bij Jahae Raymakers te Amsterdam en mr. S.F.W. (Sander) van 't Hullenaar is advocaat bij Van 't Hullenaar & Partners Advocaten te Arnhem. Citeerwijze: Th.O.M. Dieben & S.F.W. van 't Hullenaar, 'De zaak Van de Kolk tegen Nederland', *TPWS* 2019/63.

[\[3\]](#)

HR 1 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:770, *NJ* 2014/268.

[\[4\]](#)

Zie onder meer T. Schalken in zijn noot onder HR 1 april 2014, *NJ* 2014/268.

[\[5\]](#)

HR 22 december 2012, ECLI:NL:HR:2015:3608.

[\[6\]](#)

Zie onder meer A.H. Klip in zijn noot onder HR 22 december 2015, *NJ* 2016/52.

[\[7\]](#)

Zie bijv. HR 4 juli 2017, ECLI:NL:HR:2017:1233 en HR 9 oktober 2018, ECLI:NL:HR:2018:1889.

[\[8\]](#)

EHRM 13 september 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, (*Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk*).

[\[9\]](#)

EHRM 13 september 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, (*Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk*), par. 206 in verbinding met 209.

[\[10\]](#)

EHRM 13 september 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, *NJ* 2017/452, m.nt. P.H.P.H.M.C. van Kempen (*Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk*).

[\[11\]](#)

EHRM 9 november 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:1109JUD007140910 (*Beuze/België*).

[\[12\]](#)

EHRM 14 oktober 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:1014JUD000146607 (*Brusco/Frankrijk*).

[\[13\]](#)

EHRM 28 juni 2011, ECLI:CE:ECHR:2011:0628JUD000442909 (*Sebalj/Kroatië*).

[\[14\]](#)

Zie bijv. HR 20 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BT7086, HR 4 december 2012, ECLI:NL:HR:2012:BX6903 en HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BQ8596.

[\[15\]](#)

EHRM 28 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0528JUD002319215 (*Van de Kolk/Nederland*).

[\[16\]](#)

HR 18 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3291.

[\[17\]](#)

Zie voor een Nederlands voorbeeld de uitspraak van het EHRM in *Cernea and Voicu* waarin eveneens een "unilateral declaration" was afgegeven door het EHRM (EHRM 25 september 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0925DEC006231816 (*Cernea en Voicu/Nederland*)).

[\[18\]](#)

Zie par. 5 van de uitspraak van het EHRM in *Van de Kolk*. De wetgever zou er wat ons betreft overigens goed aan doen deze lacune in art. 457 Sv te herstellen.

[\[19\]](#)

Wij achten het dus niet waarschijnlijk dat het EHRM de zaak aanhield omdat er twijfels bestonden over het bestaan van een recht op verhoorbijstand onder het EVRM. Daarover had de Grote Kamer zich immers al uitgelaten in onder meer *Ibrahim*.

[\[20\]](#)

Het was pas de derde keer dat een klacht tegen Nederland op deze wijze door het ERHM werd afgedaan.

[\[21\]](#)

Vgl. bijv. HR 26 januari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK5619.

[\[22\]](#)

EHRM 13 september 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, (*Ibrahim e.a./Verenigd Koninkrijk*), par. 206-212, 255-274 en 301.

[\[23\]](#)

Zie bijv. EHRM 10 november 2016, ECLI:CE:ECHR:2016:1110JUD004801606 (*Sitnevskiy en Chaykovskiy/Oekraïne*); EHRM 16 februari 2017,

ECLI:CE:ECHR:2017:0216JUD004046405 (*Artur Parkhomenko/Oekraïne*); EHRM 2 maart 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:0302JUD000518707 (*Moroz/Oekraïne*); EHRM 6 juli 2017, ECLI:CE:ECHR:2017:0706JUD002198705 (*Sadkov/Oekraïne*); EHRM 23 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0523JUD005197917 (*Doyle/Ierland*).

[\[24\]](#)

EHRM 23 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0523JUD005197917 (*Doyle/Ierland*).

[\[25\]](#)

EHRM 23 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0523JUD005197917 (*Doyle/Ierland*), par. 93.

[\[26\]](#)

EHRM 23 mei 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0523JUD005197917 (*Doyle/Ierland*), par. 99.